

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Петя Николова Бъркалова,
от Катедрата по български език, ПУ „Паисий Хилендарски”

за материалите, представени за участие в конкурс
за заемане на академичната длъжност ‘доцент’
на СУ „Св. Климент Охридски”

Със заповед № РД 38 – 679 от 24.10.2016 г. на Ректора на Софийския университет „Св. Климент Охридски” съм определена за член на научното жури на конкурс за заемане на академичната длъжност ‘доцент’ в Софийския университет по област на висше образование Хуманитарни науки , професионално направление 2.1. Филология (Български език – синтаксис и компютърна лингвистика), обявен за нуждите на Катедрата по български език към Факултета по славянски филологии. В конкурса за доцент, обявен в Държавен вестник, бр. 64 от 16.08.2016 г. и в интернет страница на СУ "Св. Климент Охридски" , участва един кандидат.

1. Общо представяне на получените материали

За участие в обявения конкурс като единствен кандидат участва гл. ас. д-р Атанас Атанасов от Катедрата по български език при ФСФ на СУ „Св. Климент Охридски”.

Представеният от д-р Атанас Атанасов комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Правилника за развитие на академичния състав на СУ и включва всички необходими документи. Кандидатът е приложил общо 13 научни труда: 1 монография, 1 колективен труд, 8 статии и три рецензии. Разпределението на научните трудове по съответни рубрики е както следва: I. Книги, студии: I. 1. Монография „Предложни фрази в предикативна позиция (аргументна структура)” и I. 2. „Българският ФреймНет. Семантико-синтактичен речник на българския език“ (съставител Светла Коева); II. Статии в следните посоки: *в областта на компютърната лингвистика* – [II.1], [II.5], [II.7]; *посветени на предложните конструкции* – [II.3], [II.4], [II.8]; *отнасящи се до предикано-аргументната структура* – [II.2], [II.6]; III. Рецензии, обзори - [III.1], [III.2], [III.3].

Бележки и коментар по документите: на места се забелязва припокриване по съдържание, например семантичният континуум, с който оперира Ван Валин (1993), и илюстриращата го ос от семантични роли, както и основните дефиниции на семантични роли се споменават по идентичен начин в [I.1], [II.1], [II.2], [II.3] и [II.4]. Същото се отнася и за възела IP, който доминира над NP VP, представен по идентичен начин в [I.1], [II.3] и [II.4]. Прилагам съответстващо редуциране в рецензирания материал, който ще коментирам еднократно, без да редуцирам броя на материалите.

2. Кратки биографични данни на кандидата

Данните от автобиографичното представяне на кандидата – доктор по филология, гл. асистент по Съвременен български език в Катедрата по български език при ФСФ към СУ, опит от работата в Секцията по компютърна лингвистика при ИБЕ – БАН, опит с лекции и упражнения за филологически специалности, участие в научни проекти, публикации,

цитирания – свидетелстват за необходимия натрупан преподавателски, научен и професионален опит във връзка с обявения конкурс. От приложената професионална автобиография на кандидата ще открие позицията му на изследовател в редица научни проекти в областта на компютърната лингвистика, компютърната обработка на естествените езици (NLP) и обучението по български език и литература, както и при създаването на електронни речници – MobiSystems, WordNet речник за Android и iOS и под. Бил е научен сътрудник II ст. в БАН, ИБЕ – Секция по компютърна лингвистика.

3. Обща характеристика на дейността на кандидата

Оценка на учебно-педагогическа дейност и подготовка на кандидата

Кандидатът има 13-годишен преподавателски стаж. Преподавателската му дейност включва предметите: Синтаксис (по учебния план на специалност Българска филология); Съвременен български език – морфология и синтаксис (Славянски филологии), Езикова култура (Английска филология). Възлагани са му лекционни курсове в ОКС бакалавър: Синтаксис, Теория на превода (Референт-преводач) и в ОКС магистър: Компютърни речници (в Магистърска програма Компютърна лингвистика), Маркиращи езици (в МП Компютърна лингвистика), Електронни езикови ресурси (в МП Лингвистика). Има един успешно защитил дипломант с тема на дипломната работа "Машинен превод на глаголни форми от английски на български език (правила за оптимизация)".

Оценка на научната и научно-приложна дейност на кандидата

I.1. Монография „Предложни фрази в предикативна позиция (аргументна структура)“ представлява детайлно емпирично проучване на т.нар. предложен предикатив и неговата аргументна структура. Текстът е в обем от 280 стр. Съдържа въведение, две кратки теоретични глави (стр. 8-28), обемна глава *Аргументна структура на предикатите, съдържащи предложна фраза* (стр.28-242), резултати, заключения, три приложения и библиография от 83 заглавия, от които цитираните са значително по-малко.

За статута на предлозите в позицията на предикатив, т.е. в случаите, когато те са част от съставното именно сказуемо, съществуват противоречиви теоретични мнения. За съжаление работата не съдържа задълбочен проблематен преглед на българската синтактична литература, а предоверяване на един автор (Брезински 2001: 46-47), в резултат на което изследването е останало на теоретичен апарат със слаба обяснителна сила спрямо синтактичната категория предикатив. (Върхово постижение е дисертацията на Румяна Златанова “Структура на съставното именно сказуемо в старобългарския”, отпечатана на немски език като т. 103 на *Slavistische Beiträge, München 1976*).

Този апарат би трябвало да е в състояние да съотнася данните към другите възможни предикативни имена в парадигмата – съществителните и прилагателните, описани с термина "предикатив", прокаран и застъпен от Ст. Младенов като "предикат" (сказуемо-име) и с Балановите "прирочници" (*praedicativa*). На Ал. Т.-Балан принадлежи най-пълното описание на позицията вдясно от глагола съм — тя може да се заеме от: съществителни, прилагателни, наречия, предложни групи и изречения (Младенов 1930 и Балан 1940). По същото време е въведен и терминът „*copula*“ за открояване на свързващата функция.

Споровете за адвербиален предикатив също не са разгледани. От друга страна съществуващият огромен теоретичен материал за природата на глагола съм (като единица от морфологичното, лексикалното и синтактичното равнище на езика) не е критично

осмислен, в това число съдържащото се в посочени в библиографията изследвания. Основният въпрос – дали *съм* в наблюдаваните изречения е спомагателен, пълнозначен или копулативен, изглежда подминат в теоретичната част, което личи от приетия терминологичен апарат – „спомагателен глагол“ е традиционен термин от морфологията. В българския език, в който той участва в образуването на форми от перфектния ред и страдателното спрежение, в конклузивните форми и др., дублирането на термина на синтактично равнище го прави неприемлив заради възможни разночетения. Дори да се приеме като термин, назоваващ ядрото на т.нар аукзилиарен комплекс, без разграничаването на участието му в глаголни форми и в синтактични конструкции, изследването е оцетено. Огромен теоретичен потенциал има и в разбирането на Л. Милетич, че "verbum finitum се определя формално като съединение (връзка) на субсистенция и състояние - образува изречение и преди всичко е казуемо на изречението. В този смисъл всеки личен глагол съдържа в себе си казуемна връзка" (Милетич 1899:793). Тези представи днес се появяват в „модерната“ идея за IP възела като самата дефиниция за изречение се основава на задействането на връзка, а не толкова на наличие на NP или VP.

От друга страна копулативната природа на *съм*, която всъщност е наблюдавана, изисква ясна теоретична визия за разликите между трикомпонентната структура на копулативния тип изречения NP *съм* NP/AP/PP и изречения с N V O структури, в които пълнозначният предикат приписва роли на аргументите. Няма убедителни доказателства, че аргументите при статичен (статален) предикат имат същата природа както при *verbum finitum*. Решенията биха засегнали *pro_{ex}* конструкциите и причастните конструкции като безлични и нелични алтернативи на осъществяване на предикативния акт. Например в изречението *Денят е хубав* въпросът за рода на предикативното име (който не се приписва от *съм*) е ключов за всяко обяснение на строежа, на функциите и на семантиката на изреченската категория предикатив. Хипотезата, че в основата на копулативния тип изречения стои тавтологичен механизъм от типа [Хубавият] ден е хубав [ден] е развивана от редица лингвисти, философи на езика и логици. (Например отношението на Б. Ръсел: "Бедата на човешкия род е в това, че той е избрал една и съща дума — "е" за изразяване на две толкова различни идеи" (отношение между субекта и предиката и тъждество, бел. моя— ПБ) Ръсел 1920, НЗЛ:46).

Синтактичните механизми на дълбочинно пораждање и трансформациите за отстраняване на тавтологията осигуряват правилното формиране на биноминативни изречения с копула и предикатив от типа *Денят е хубав*. Същевременно атрибутивният признак остава същият, но „повдигнат“ в акта на предикация, откъснат и повторно приписан на носителя (субстанцията). Приписва се състояние на субстанцията, а не отношение между субект и обект – този факт е застъпен в българската синтактична традиция. Подобен подход би обяснил закономерната атрибутивна употреба, установена при наблюденията над предложни предикативи. Тя е присъща на всички партниращи на съществителното леви и десни разширения в рамките на именната група. Паралелният прочит на конституентното правило за NP и на правилото за статален предикат с глагол *съм* (*бъда, бивам*) потвърждава този факт.

NP → (Ou) (A)ⁿ (N) N (PP) ((p) Adv) ((c) S)

VP → *съм* (PP) (AdvP).

Очевидно е, че всеки носител на атрибутивен признак може да бъде открит като предикатив в прикопулна позиция (пет книги – книгите са пет, хубав ден – денят е хубав, акад. Балан – Балан е академик, писмо от приятел – писмото е от приятел, вратата вляво –

вратата е вляво, билети за утре – билетите са за утре).

В изследването е предложено нетрадиционното тълкуване, че „предикативното ядро в такива конструкции е съставено от спомагателния глагол и предлога, а думата (или фразата) в предикативна позиция е аргумент, чиито селективни рестрикции и семантични свойства се определят от конкретното значение на съответния предлог в предикативното ядро“ (стр. 4-5). Авторът формира тезата, че в изследваните изречения съществуват две отделни нива на семантично представяне:

- семантичните роли и селективните рестрикции, които предикатът (AUX + PP) приписва на външния си аргумент и на евентуалните си компленти (срещани доста рядко в подобен тип конструкции),
- семантичната роля и селективните ограничения на предикатива (именната фраза в PP), управлявани и зависещи от значението на съответния предлог.

Възелът IP, който доминира над NP и VP, представен по идентичен начин в [I.1], [II.3], [II.4], също може да бъде по-стриктно представен – като функционален възел, той би трябвало да съдържа Spec IP позиция, в която застава NP, а опора на функционалната категория да е I₀, където се разполагат спомагателни (флективни елементи), а VP е „сестра“ на I₀. В коректно визуализиран граф на структурата разликата между копулативен и спомагателен глагол *съм* се откроява ясно – за сравнение: в 1. *Статуята е от мрамор* и 2. *Статуята е щяла да бъде от мрамор* личи разоряването на флективния възел в 2. заради конклузива, появата на спомагателно *съм* (някои автори оформят TP – темпорален възел с морфосинтактична природа, където са кодирани граматическите значения) и запазването на копулата като синтактичен оператор (непълнозначна връзка, натоварена само с граматични значения, които демонстрират свързването на субекта и предикативното име, като атрибутивната връзка между тях се запазва – и това е важно за изследването).

Направените бележки са доказателство за риска, пред който е бил изправен авторът, посвещавайки усилията си на изследване на предложните предикативи в прикопулна позиция, а още повече на търсене и откриване на тяхната аргументна структура. Работата потвърждава по още един красноречив начин думите на Я. Хинтика – „ става дума не за някой стар и неясен философски термин, а за глагола, може би най-важен за логиците, философите и лингвистите – глагола *съм*“ (Хинтика 1980:324).

За семантичния план на изследването е приета Фреймовата граматика на Ч. Филмор (Филмор 1982) и теоретичната платформа на проекта FrameNet на Калифорнийския университет (Рупенхофър 2006). Значенията на предлозите са в списък според БулНет. Изследван е целият списък предлози по емпиричен път – главната задача е да се установи дали всички предлози заемат предикативна позиция. Възможните предложни предикативи са представени в субкатегоризационни рамки: структурен тип, синтактичните функции и семантичните роли на аргументите, както и селективни рестрикции.

В текста е отделено място на описанието на функционалностите на новосъздаден инструмент - електронната система SynTags, с чиято помощ лингвистичните данни могат да бъдат обработвани онлайн в XML формат за целите на аотирането на езикови корпуси и при представянето на аргументната структура и семантичните фреймове на предикатите. Интегрирането и в образователния процес като част от курса по синтаксис е интересна иновация, която изглежда многообещаващо.

Въпреки направените бележки, оценката ми за хабилитационния труд остава положителна, особено по отношение на възможността за практическо прилагане на резултатите при доизграждането на семантичната мрежа Български ФреймНет. По отношение на целите на автора резултатите също са налице. Работата доказва, осъзнато или

не, че уловените несъмнени различия между разните употреби на думата съм напълно може да се изтъкват в термините на нейния контекст. Описанието на предложния предикатив е най-обемното емпирично описание от този род. В хода на работата са проявени базови изследователски качества – тънка наблюдателност, разграничаване на близкородствени явления, усет за систематизация, умения за визуализиране на данните в таблици и диаграми.

I.2. Българският ФреймНет. Семантико-синтактичен речник на българския език (съставител Светла Коева).

Този колективен труд е едно от значимите постижения на Института за български език към Българска академия на науките. Обединени в екип с ръководител Светла Коева, авторите: Светла Коева, Радка Влахова, Росица Декова, Петя Несторова, Атанас Атанасов, изработват електронен езиков ресурс, българска версия на известния ФреймНет, в който лексикалните единици са въведени чрез абстрактно семантично описание, към което са добавени конкретни комбинаторни характеристики на семантично и синтактично равнище. Видна е стабилната позиция на кандидата в екипа на създателите на Българския ФреймНет [I.2]. В раздела “Представяне на езиковата информация в Българския ФреймНет – лингвистична мотивировка” са представени конвенциите, приети при кодирането на езиковата информация и свързаните с тях отговорности: дефинирането на глаголните значения, аотирането на корпуса, дефинирането на глаголните групи, определяне на синтактичните свойства и семантичните роли на аргументите.

II. Компютърна лингвистика – [II.1], [II.5], [II.7]

В статията „Компютърен модел за описание на безличните предикати в съвременния български език“ [II.1], авторът разрешава някои проблеми с компютърната обработка на безличните предикати, очертани след подробното формално описание на моделите на безличните структури в съвременния български език в докторската теза.

Статията „Мултимедиен корпус на българската устна реч – структура и приложение“ [II.5] (в съавторство с М. Джонова) запознава читателя с новия за българската академична среда *Мултимедиен корпус с българска разговорна реч* – неговите количествени и качествени параметри, функционалностите му и техническите характеристики. Изтъкнати са и предимствата пред други подобни корпуси – транскрипции, информация за мимики и жестове, записи в XML формат, улесняващ обработването, удобство за широк кръг потребители.

В Статията „SynTags - web interface for syntactic and semantic annotation“ [II.7] се съдържа описание на SynTags като инструмент за синтактична и семантична аотация.

III. Публикации, посветени на предложните конструкции – [II.3], [II.4], [II.8]

Статите „Prepositional Phrases in Bulgarian“ (в съавторство с Р. Влахова) [II.3], „Синтактични фрази с предлога на в предикативна позиция“ [II.4], „Предлогът ‘в’ в предикативна позиция“ [II.8] разглеждат предложните фрази в групата на сказуемото. Предложените класифиции според автора зависят от семантиката на предиката, от семантичните роли и възможните синтактични реализации на аргументите им, от селективните ограничения, които има всеки от аргументите. Именно в тези статии се оформя идеята, на която се опира реабилитационният труд.

IV. Предикатно-аргументна структура - [II.2], [II.6]

Статията „Класификация на безличните предикати в съвременния български език“ - [II.2], съдържа хронологичен обзор (за съжаление не проблемен преглед) на избран брой становища по въпроса за безличните конструкции в българската синтактична традиция. Авторската класификация на безличните сказуеми, изведена след обзора, е по същество формално описание, което надгражда класификациите на авторите, с които се е запознал кандидатът.

В статията „Аргументна структура на безличните предикати“ [II.6], безличните предикати са представени в субкатегоризационни рамки. Определени са семантичните роли, приписвани на техните аргументи, като изследването се базира на корпуси от транскрибирана българска разговорна реч.

По вид представената научна продукция извън монографията и колективния труд [II.1-8], се съдържа в шест статии и два доклада. По място на публикуване шест от текстовете са в международно видими издания, две са представени в ERIH; по език, на който са написани - две на английски език, шест на български; по брой на съавторите - шест самостоятелни, две с един съавтор.

Цитирания

Като цяло данните за цитиранията са свидетелство за признанието на кандидата сред научните среди у нас и в чужбина.

4. Оценка на личния принос на кандидата

Личният принос на кандидата в разгледаните публикации е в пълното емпирично описание на предложния предикатив в съвременния български език и в извеждането на нови модели на безличните изречения заедно с предложените средства за тяхното компютърно обработване. Личният принос в представените публикации е неоспорим, а формулираните в авторската справка приноси отговарят на получените резултати, които са лична заслуга на Атанас Атанасов. Личният принос е измерим и в колективните начинания, в които несъмнено са проявени качества за екипна работа.

5. Критични забележки и препоръки

Д-р Атанас Атанасов е обратното на т.нар. „продуктивни автори“, той няма многобройни публикации у нас и в чужбина с ярък акцент върху теоретичните постижения на съвременната синтактична наука, с много цитирания в чуждестранни издания с висок импакт фактор, но е минал „школата“ на Катедрата по български език в Софийския университет и „школата“ на Секцията по компютърна лингвистика в ИБЕ – БАН, извоювал е доверието им и се е утвърдил като отговорен изследовател и преподавател. Д-р Атанасов е подходящ титуляр за дисциплината Съвременен български език – синтаксис и компютърна лингвистика и със сигурност ще допринесе за развиване на потенциала и уменията у възпитаниците на факултета. Ще допринесе и за утвърждаването на компютърната лингвистика като университетска дисциплина с приложен характер. Най-новите проучвания на пазара на труда показват, че именно кандидати с добри езикови и ИТ умения имат доброто кариерно развитие. Смятам, че като автор и изобретател гл. ас. д-р Атанас Атанасов има скрит потенциал, който на този етап е разпознаваем в SynTags и при създаването на електронни речници – MobiSystems, WordNet речник за Android и iOS и под.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Кандидатът в конкурса е представил достатъчен брой научни трудове, публикувани след материалите, използвани при защитата на ОНС 'доктор'. В работите има оригинални научни и приложни приноси, които са получили национално признание като част от тях са публикувани в научни сборници, издадени в чужбина. Теоретичните разработки имат практическа приложимост, като някои от тях са ориентирани към компютърната лингвистика, други - към учебната работа.

След запознаване с представените в конкурса материали и научни трудове, анализ на тяхната значимост и съдържащи се в тях научни и научно-приложни приноси, намирам за основателно да дам своята **положителна** оценка и да препоръчам на Научното жури да изготви доклад-предложение до Факултетния съвет на ФСФ за избор на гл.ас. д-р Атанас Атанасов на академичната длъжност 'доцент' в СУ „Св. Климент Охридски“ по професионално направление **2.1. Филология (Български език – синтаксис и компютърна лингвистика)**.

02.01.2017 г.

Рецензент: .....

(доц. д-р Петя Бъркалова)